

Univerzita Palackého v Olomouci

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Ivana Benešová

Single matky jako součást alternativních forem

rodinného soužití

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl/a v seznamu literatury.

V Olomouci .....

podpis .....

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Vladislavě Závrské za odborné a vstřícné vedení mé bakalářské práce a velmi užitečnou metodickou pomoc. Dále děkuji všem svým respondentkám za upřímné rozhory. Poděkování patří i mé rodině za podporu.

OBSAH

ÚVOD	5
1 Rodina a její proměny	6
1.1 Období industrialismu a poválečných let	8
1.2 Období devadesátých let	9
1.3 Současná rodina a její krize.....	9
1.4 Sociální stratifikace rodiny	12
1.5 Sociální role mužů i žen v rodině.....	13
1.6 Sociální práce a služby pro rodinu	14
2 Singles: dobrovolná a nedobrovolná forma.....	16
2.1 Dobrovolné singles.....	17
2.2 Nedobrovolné singles.....	18
3 Matky samoživitelky a genderová perspektiva	20
3.1 Postavení žen v současné společnosti	20
3.2 Psychosociální a ekonomický dopad matek samoživitelek	21
3.3 Gender	23
3.4 Gender v sociální práci s rodinou.....	24
4 Empirická část.....	25
4.1 Cíl výzkumu	25
4.2 Výzkumný přístup a realizace výzkumu	25
4.3 Metoda sběru dat: polostrukturovaný rozhovor	27
4.4 Výsledky analýzy dat	28
4.5 Shrnutí výsledků výzkumu.....	36
ZÁVÉR	38
Použitá literatura a zdroje	40

ÚVOD

V současné době se podle výsledků sociologických šetření častěji setkáváme s formou rodiny, která je tvořena pouze jedním rodičem. Na základě studií Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, který provádí pravidelné výzkumné šetření se zaměřením na rodinu, její hodnoty, mezigenerační soužití a vzájemnou výpomoc mezi dětmi, tyto studie ukazují, že k významným změnám souvisejícím s chápáním rodinných vztahů dochází po roce 1989 (Dlabalová; Klevetová, 2008, s. 76).

Silnou genderovou zkušeností je osamělé rodičovství, které dopadá z 90 % na ženy, pro které je toto rozhodnutí nedobrovolné. Je ovlivněno mnoha faktory, jako je například rozvod, ovdovění, nesezdané partnerství, odloučení od partnera ze zdravotních důvodů a případně i násilí v rodině (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 3).

Nedobrovolné singles matky jsou zejména matky, jejichž plánovaná životní cesta není záměrná. Druhou skupinu tvoří matky, které se dobrovolně, a v některých případech záměrně, rozhodly pro alternativní způsob života. Jejich volba může být zapříčiněna mnohými faktory z raného dětství nebo období pubescence a adolescence, které značně ovlivňují identitu jedince i průběh socializace do společnosti. V obou případech je nutné zmínit, že vzhledem k životu bez partnera se tak stávají samoživitelkami, což může mít značné nedostatky v oblasti ekonomického zajištění a v oblasti psychosociálních potřeb.

V práci se chci zaměřit a následně seznámit veřejnost s tímto způsobem života, tedy *singleovství* a dále zjistit, jak tuto situaci prožívají ženy a jak se s ní vyrovnávají.

V teoretické části práce jsou popsány jednotlivé formy rodiny, její postupné proměny, jednotlivé její charakteristiky a funkce. Následující kapitoly jsou zaměřeny na proměny života žen bez partnerů a na novou alternativu životního stylu osamělého rodičovství včetně vymezení dopadů spojených s touto skutečností. Praktická část je věnována empirickému kvalitativnímu šetření. Výzkum byl prováděn formou osobních rozhovorů a elektronické korespondence s respondentkami, a je zaměřen na životní standard ženy s cílem zjistit, zdali je možné předejít *singleovství* předáváním tradičních hodnot z generace na generaci a vymezit vztah osamělého rodičovství k sociální práci.

Ke zpracování bakalářské práce jsem využívala literatury především z oblasti psychologie, sociologie a sociální práce.

1 Rodina a její proměny

Pro pojem slova rodina existuje množství definic, lišících se podle způsobu pojetí s ohledem na vědní disciplínu, která se jí zabývá. Může to být například z oboru psychologie, sociologie, práva, politologie, antropologie aj. Nutné je vnímat změnu tohoto pojmu z pohledu prostorového i časového.

Rodina je považována za jednu z nejstarších a základních jednotek společnosti. Vývoj rodiny měl po mnoho století stabilní, a někdy i vícegenerační podobu, která byla založena především na respektu tradiční křesťanské morálky manželství a byla pojímána za nerozdělitelný svazek muže a ženy. Smyslem uzavřeného svazku manželství bylo plození dětí. Rodiče se stali nositeli biologických, ekonomických a výchovně-sociálních funkcí rodiny a prvním modelem společenství, se kterým se dítě dostává do kontaktu, ovlivňuje jeho osobní vývoj a vytváří vztah vůči ostatním skupinám lidí. Nastává proces formování vlastního já a umožnění schopnosti žít ve společnosti. Z tohoto pohledu je rodina významným prvkem a přínosem pro celou naši společnost (Krebs, 2010, s. 374).

Z pohledu filozofie se dnešní hodnoty značně odlišily od těch původních. Dnešní lidé jsou svobodnější, aktivnější a tradiční hodnoty společnosti nejsou již zachovávány v takové míře. Hodnotovou slepotou se zabývá filozofická etika, která neurčuje, ani nepopisuje, co by měl člověk dělat, ale zabývá se kritérii, kterými lze rozpoznat, co je v moci lidského konání a vnitřních postojů jedince, k nimž patří uznání a odmítnutí, úcta a opovržení, láska a nenávisť a mnohé další. Tento okruh stanovisek se zužuje s narůstající intenzitou v místě, kde slábne já. Hodnoty vedou naše chování a jednání vůči druhým osobám, jsou závislé na událostech v časech a měly by naplňovat náš život (Hartmann, 2002, s. 29).

Během života si každý člověk utváří pomyslnou stupnici hodnot a pro každého může být diametrálně odlišná. Význam hodnot se projeví v rámci životních interakcí, se kterými se člověk během života seznamuje a osvojuje. Ze všeobecného hlediska je hodnoty možno rozlišit na osobnostní a cílové. K osobnostním hodnotám patří zejména pravdomluvnost, čestnost, věrnost, obětavost a spravedlnost, k cílovým hodnotám pak například výchova a vzdělání. Každý člověk si na základě hodnot určí i jejich priority. Důležitost hodnot rozvíjejících osobnost člověka, v nichž se projevuje zejména úsilí

lidského ducha, najdeme v přátelství, partnerství, rodině, společenském postavení, ve vědě a v umění (Příkaský, 2000, s. 54).

Hodnotová orientace je podmíněna kulturou společnosti a tradicemi, v nichž jedinec žije, a přenášejí se výchovou. Hodnoty jsou vlastnosti a činnosti, které uspokojují potřeby. Pokud však lidé nemají podmíněný vztah k hodnotám, zájem se postupně vytrácí. Děti přebírají hodnotovou orientaci od svých rodičů v rámci výchovných podmínek, proto je rodina považována za typickou malou sociální skupinu a současně také za základní společenskou jednotku, která je regulována pomocí vlastního systému hodnot a norem. Ty se snaží jedinec rozpoznávat a přidělovat jim význam v rámci procesu socializace. Důležitost přínosů procesu socializace představuje celoživotní proces, během něhož díky různým interakcím s druhými lidmi se stává z jedince člen společnosti s interiorizovanými normami a hodnotami (Musil, 1996, s. 31).

Podle sociologů se svět skládá z několika kruhů. Ten vnější a největší je náš svět. Další kruh pak tvoří naši zemi, v níž se poměrně dobře orientujeme, známe jazyk, sdílíme stejné tradice, dodržujeme stejná pravidla a dokážeme na sebe vzájemně reagovat. Sousedstvím se dá nazvat ještě těsnější vazba, ve které jsou nám známé tváře, jména, gesta a zvyky. Ten nejužší kruh je rodina, domov. Ideální prostředí znamenající oporu, spolehnout se jeden na druhého. Je to nejtěsnější vazba lidí, na které se můžeme spolehnout v jakékoli situaci. Mělo by to být nejbezpečnější místo poskytující teplo a jistotu. Místo, v němž není potřeba si na něco hrát, nebo něco dokazovat a je platné po dobu své existence. Současná doba mnohé naučila rychlému přizpůsobování se životnímu trendu, spolu s tímto však rychle mění i pravidla pohodlných jistot. To, co bylo pro mnohé jistotou, se najednou stává pocitem zmatenosti, nejistoty a nepochopení. Jsou to procesy, které komodifikují naše bezpečné místo za předmět směny. Všechny zmíněné kruhy se dotýkají každodenního života, ovlivňují život v rodině a způsobují nové tlaky a konflikty, kterým se rodina nedokáže přizpůsobit. Těmito tlaky je vnímána například práce, která se původně vnímala odděleně od rodiny. Dnešní moderní technologie společně s genderovou dělbou práce otevírají nové možnosti, se kterými se jeden z partnerů nemusí umět vyrovnat (Bauman; May, 2010, s. 117)

1.1 Období industrialismu a poválečných let

V souvislosti s postupnými změnami ve společnosti, zejména v období industrializace a s ní spojené urbanizace, dochází k obrovským migračním pohybům za prací. Následkem tohoto procesu se rozpadají vícegenerační soužití v rodinách a počet osob žijící v rodině se snižuje. Právě v období 19. století je možné dohledat příčiny emancipačního úsilí žen. Jednou z příčin je poddanství měšťanských žen, které byly ekonomicky závislé na manželovi a uzavřené v domácnosti. Nerovnost v manželství přinesla liberalizace a spolu s ní i otevření trhu práce ženám z měšťanských rodin, které se tímto způsobem dostaly z uzavřeného domácího prostoru. Naproti tomu ženy pocházející z dělnické třídy neměly tak silnou touhu po práci. Dělnická rodina nebyla tolik stabilní, ze strany mužů hrozila vysoká úmrtnost i vysoké riziko pracovních úrazů a ženy tak byly nuceny přinést finanční prostředky do rodinného rozpočtu i během krátkodobě přerušovaného mateřství. Hlavní příčinou byl společensky nastavený řád, nerovnost mezi mužem a ženou (Možný, 2002, s. 35).

V období po druhé světové válce dochází ke zvýšené vlně porodů a je zde opět tendence o posílení nukleární rodiny. Zničený stát se rychle vzpamatovává. Padesátá a šedesátá léta jsou výrazná pro svůj růst, dochází k ekonomickému a hospodářskému rozkvětu, hmotné bariéry nejsou již tolik nedostupné, vznikají nová městská a příměstská sídliště, téměř každá rodina vlastní automobil. Období prosazení neolokality, kdy se zakládají nové rodiny s vlastní domácností, zcela naplňují předpokládaný přirozený směr. Vypěstlost našeho státu dosahující vysoké životní úrovně postupně devastuje nastupující období komunismu (Možný, 2002, s. 42).

Totalitní režim vnáší značnou extenzivitu na zapojení žen do pracovního procesu, současně podporuje tlak na zvýšení porodnosti a pevnou vazbu rodiny. Ženy vzhledem ke svému vytížení v domácnostech a péči o děti, byly zapojovány do práce nesoucí nenáročné pracovní pozice, zejména segregace vzhledem k pohlaví předurčuje ženy k podřadným pracovním místům. Zaměstnaná a placená žena byla ale nutnou potřebou pro zajištění chodu rodiny a domácnosti zejména proto, že jeden plat byl z ekonomického pohledu nedostačující. Toto období má za následek velkou kumulaci porodů v nízkém věku ženy, případné uskutečňování porodů v kratších intervalech z důvodu pracovní participace na trhu práce. Socialistický stát se i přes vysoké sociální výdaje snaží kompenzovat rodinám některé náklady, zejména na bydlení, v péči o děti

a zpřístupněním některých služeb, které jsou nízké kvality, a mnohdy zcela nedostatečné (Mareš; Potočný, 2003, s. 41).

1.2 Období devadesátých let

Toto období je možné nazvat návratem české rodiny zpět do Evropy. Upřednostňuje se více model západoevropské rodiny, která se liší od východoevropské tím, že nedochází k uzavírání sňatků v nízkém věku, zejména nevěst, a poklesem porodnosti, případně odkládání mateřství. Došlo k postupnému rozpadání extenzivně populačního socialistického režimu, jenž se projevuje ve všech měřítkách, především ve značném poklesu uzavřených manželství, a zejména také výrazně klesá porodnost. Absence mladých lidí při zakládání rodin je patrná. Touha po cestování, vzdělávání, hledání vhodného a adekvátně ohodnoceného pracovního místa sehraje významnou roli pro transformaci, která na druhou stranu nese ztížené nastartování životní etapy. Mladí lidé mají problémy se získáním dostupného bydlení, trh práce se potýká s velkou nezaměstnaností. Česká republika se novým modelem rodinného soužití postupně přibližuje zemím Evropské unie. Posun hodnotové orientace je dán novými poměry globální komunikace a nově objeveného západního stylu života (Mareš Potočný, 2003, s. 44).

Významným problémem se v posledních letech rovněž ukazuje rozdělení rolí v domácnosti v závislosti na finančním zajištění rodiny. Velkou část živitelství zajišťuje stále mužské pohlaví, jedná se tedy o mužskou dominanci, a tudíž typickou patriarchální rodinu. Za podstatný emancipační jev objevující se v posledních letech je narůstající a výrazná dominance ženy, která zasahuje do partnerství příjmovou nerovností a zastoupením žen v mnoha mužských profesích. Ženám postupně narůstá sebevědomí, mění své postavení v rodině i ve společnosti. Přesto zhruba 80 % manželských párů rozhoduje o důležitých věcech společně bez ohledu na to, v jaké sociální třídě se nacházejí (Maříková, 2000, s. 47).

1.3 Současná rodina a její krize

Česká společnost přijímá počátkem dvacátého prvního století zcela nový rozměr pohledu na rodinu a domácnost. V manželství se často praktikují dvoukariérová partnerství způsobená emancipací žen. Změna role ženy ve společnosti se liberalizovala

a diferencovala, ženy se tak mnohem více uplatňují v různých sférách života. K zásadním rysům patří především vysoká kvalifikace a vzdělanostní úroveň žen, integrace žen na trh práce a s tím v neposlední řadě spojená i ekonomická nezávislost na mužích. Spojení rodinné a pracovní role si postupně vyžádalo svoji daň v podobě snížení kvality života mezi partnery (Sokačová, 2009, s. 7).

Ekonomický vývoj společnosti spolu s industrializací předpokládají větší sociální otevřenost a současně i postupné odstranění socioekonomických bariér. Rostoucí význam vzdělání je považován za důležitý aspekt především z důvodu zajištění výhodného socioekonomického statusu a také hraje velkou roli při výběru partnerů. V současné době kladou svobodní lidé při výběru svého protějšku důraz na vzdělanostní podobnost, která představuje i společné shody v postojích, stylu života, hodnotách a názorech. Posilující vzdělanostní homogamie je významná zejména u partnerů vstupujících do prvního manželství okolo třicátého roku života a pro které je kritérium vzdělání silnějším argumentem, než ekonomický příjem partnera. V sociální struktuře naší současné společnosti není neobvyklým jevem ani nárůst počtu svobodných lidí, zejména vysokoškolsky vzdělaných, kteří se do manželství a zakládání rodin příliš nehrnou (Mareš; Potočný, 2003, s. 100).

Pro názornost tabulka s poklesem počtu uzavřených manželství v letech 1993–2012. Český statistický úřad rovněž uvádí, že 54 % novomanželů mělo shodnou úroveň vzdělání a 39 % mělo úroveň vzdělání o jeden stupeň nižší než druhý z partnerů, přičemž úroveň vzdělání je rozdělena do čtyř stupňů: základní, vyučen v oboru, středoškolské a vysokoškolské.

Tabulka č. 1 – Přehled poklesu sňatečnosti

Rok	1993	1995	1999	2000	2003	2012
Celkem	66033	54956	53523	55321	48943	45206

Zdroj: Český statistický úřad

V současné době také stoupá do popředí počet žen, které pro svoji kariéru odkládají mateřství nebo odmítají založit rodinu, případně se rozhodnou pro dobrovolný život bez partnera. Prostor pro naplnění mateřství se za poslední desetiletí velmi zúžil, dochází k poklesu porodnosti. Tato skutečnost dokazuje, že rodinný cyklus ztrácí svůj stereotyp. Manželství v dnešní podobě lze přirovnat spíše k rodičovskému manželství,

kteře sice splňuje pēči o dēti, rodinu a domácnost, současně však oslabuje ostatní typické funkce manželství (Možný, 2002, s. 167).

Jedním ze zdrojů manželských potíží jsou neuspokojená očekávání ve vztahu, do kterého manželé vstoupili. Očekávání žen je spojeno s citovými požadavky, které během manželství mají zvyšující se tendenci, zatímco očekávání mužů je založeno na věcných požadavcích v podobě dobrého jídla a tepla domova. Hodnoty a postoje, které manžele a rodinu spojovaly, se postupně rozplývají. Druhým zdrojem problémů mohou být osobnostní rysy jednoho z manželů, které se důrazně projeví během manželství a postupně se stávají neslučitelné pro společné žití v jedné domácnosti (Kratochvíl, 2000, s. 82).

Na dnešní rodinu je kladeno velké množství nároků a požadavků, které mnohdy přesahují hranice zvládnutelnosti. Tlak a stres rodiny následně vyvolává různé konflikty a krize. Je to zatěžkávací a nepříjemné období, se kterým se každý vyrovnává zcela individuálně. Pro někoho je to období změn, zkušeností a šancí na zlepšení života, pro druhého jsou to nepředstavitelné nároky na zvládnání vlastního života. Období krize může postihnout rodinu nebo manželské páry v různém časovém období a s různou intenzitou trvání. V době krize ubývá zamilovanosti a partneři postupně ztrácejí iluze o manželství, naopak si více všimají negativních vlastností svého protějšku. Důležitým momentem v krizovém období je spolupráce na kompromisech a na společném úsilí krizi překonat a zvládnout (Špatenková a kol., 2004, s. 73).

Rodina a manželství během své existence procházejí řadou krizí, jako jsou například krize v souvislosti s rostoucími dětmi, se ztrátou zaměstnání, krize středního věku, krize spojená s nemocí, s nedostatkem financí atd. Z pohledu moderního světa neumí lidé své krize řešit. Někteří nacházejí radu u odborníků především z oblasti psychologie, kde od jednotlivých rozhovorů očekávají konkrétní radu. Jiní svoji potřebu mohou spatřit ve spiritualitě, v modlitbách, které jsou jim útěchou a krokem z pasivity jednání. Je to příležitost hovořit o problému, obavách a starostech a současně se zbavit pocitu, že je člověk na problém sám (Grün, 2012, s. 11).

Zcela jiný pohled na manželství a rodinu vnáší křesťanství. Svazek uzavřený před Bohem je nezrušitelný. Problémem společnosti je, že transcendentní záruka tohoto svazku slábne a nahrazuje ho láskou založenou na sexuální přitažlivosti. Postupně se ruší monopol na předmanželský sex a ustupuje i monopol na plození dětí v rámci manželského svazku. Tradiční rodiny dříve přispívaly ke stabilitě společnosti. Hlavním

smyslem rodiny byla výchova dětí a jejich socializace k respektovaným hodnotám (Možný, 2002, s. 19).

1.4 Sociální stratifikace rodiny

Společnost, která není celistvá, netvoří homogenní celek, ale je interně rozdělena do určitých vrstev, v závislosti na odstupňovaných statcích se nazývá sociální stratifikací. Jedná se zejména o statky, které bývají společností ceněny a považovány za nedostatkové. K hmotným statkům patří především majetek, za nehmotné je považován podíl na moci a prestiž. Za obtížné se jeví určení přesných faktorů, které jsou klíčové pro sociální rozvrstvení. Lidé z nižších vrstev pro rozlišení používají velmi zjednodušený výraz *my* a *oni*, který má ve svém důsledku jen podmíněnou hodnotu. Za hlavní význam pro subjektivní ocenění vycházející z mínění lidí a objektivního měření stratifikační pozice, kterými jsou pozice, způsob bydlení a příjmy, je považována Warnerova technika, která se v různých obměnách stále používá (Keller, 2010, s. 192).

Sociologie rodiny se současně zabývá základní otázkou sociální nerovnosti mezi mužem a ženou. Mnoho rodin se muselo vypořádat s novými změnami, měnícími se strategiemi a také přijímáním změn nových životních rolí, které neoddělitelně zasahují do rodinného života. Původní patriarchální model rodiny, za jejíž prestiží stál především muž, se postupně narušuje vstupem žen středních a vyšších vrstev na pracovní trh. Následkem toho dochází k postupnému omezování postavení muže, který doposud zajišťoval postavení rodiny ve vztahu ke společnosti (Maříková, 2000, s. 13).

Rodinu lze považovat za základní jednotku, která by měla určovat místo ve stratifikačním systému. Základní systémy jednotlivých přístupů lze rozdělit do čtyř různých systémů (Maříková, 2000, s. 15):

- konvenční přístup – postavení rodiny určuje postavení muže,
- nekonvenční přístup – postavení rodiny určuje vyšší status jednoho z partnerů,
- sdružená klasifikace – postavení rodiny určuje postavení obou partnerů,
- individuální – opuštění rodiny.

Každý z těchto přístupů má své širší teoretické souvislosti, které je možné přeformulovat do dvou užších základních pojetí: třídní a hierarchické.

Hierarchický přístup se vymezuje tím, že se snaží jednoznačně obyvatelstvu určit místo v sociální vrstvě s ohledem na finanční příjmy, postavení, prestiž a rozvrstvit tak

populaci. Jedná se zejména o ekonomicky aktivní část obyvatelstva. Naopak lidé v sociálních třídách se integrují v rámci své třídy a upřednostňují sociální blízkost před vazbami mezi ostatními třídami. Spojuje je zejména životní styl, ve kterém společně vytvářejí specifické subkultury, hodnotový systém, životní strategii a v rámci procesu socializace sdílejí určitou životní filozofii.

Nový pohled sociologů, který je podložen výsledky po dobu více než šedesáti let práce, považuje míru inteligence za významný, cenný sociální zdroj, který se řadí do mimoekonomické stratifikace.

1.5 Sociální role mužů i žen v rodině

Moderní lidská společnost si vytvořila určité principy, na jejichž základech dělí role – činnosti určené mužům a činnosti určené ženám. Tyto názory jsou výsledkem týkajícím se vazby mezi reprodukčními a hospodářskými úkoly společnosti. Jedním z předpokladů, který se od žen očekává, jsou mateřské povinnosti a s nimi spojené veškeré domácí práce a péče o rodinu, které však současně omezují výkon jiné práce, což má za následek i ekonomický dopad. Pádným argumentem je tvrzení, že ženy nemají takovou energii a fyzickou sílu pro náročné práce jako muži. Odlišení rolí je spojeno s původně rozdělenou samotnou dělbu práce mezi muže a ženu, jako podmínky k přežití lidské společnosti. Pohledy na tento argument se různí. V některých malých společenstvích provádějí ženy svou obvyklou, mnohdy i fyzickou činnost, během těhotenství a záhy po narození dítěte. Například ženy z kmene Dakota mají uzpůsobený systém komunálního kojení a ženy z kmene Bororo mají střídavou péči o kojence vyrůstající v tomto kmenu, zbytek žen pracuje. Oproti tomuto biologickému postoji k mateřství stojí moderní společnost upřednostňující sociální mateřství, vycházející z přesvědčení, že pouze úzce navázaný vztah mezi matkou a dítětem v počátečním období života a trávající až do dospělosti je základním kamenem duševního zdraví a jistoty. Tyto děti se pak mnohem častěji stávají závislejšími, což svědčí i o ekonomické nesamostatnosti. Obdobně bychom mohli posuzovat společnosti, kde se o péči o dítě dělí rovnocenným poměrem muž i žena. Pojem rodičovství v sobě nese jak mateřství, tak i otcovství. Není tedy nutné, aby ekonomickou roli v rodině sehrával pouze muž. V současné západní kultuře aspekt pohlaví nese již tolik významnou úlohu při rozdělení sociálních rolí jako v tradiční společnosti. Díky emancipaci dochází k viditelným změnám v rolích mezi mužem a ženou. Není

neobvyklé, že žena pracuje a muž je na rodičovské dovolené, zabývá se celodenní péčí o dítě a chod domácnosti (Oakleyová, 2000, s. 99).

1.6 Sociální práce a služby pro rodinu

Sociální práce svým zaměřením pomáhá odstraňovat lidské problémy, které brání zvládnání sociálního fungování klienta a opírá se o řadu akademických a praktických disciplín. K nejvýznamnějším z nich patří sociologie, psychologie, následuje pedagogika a právo. Tyto vědní obory jsou propojeny s paradigmatickou orientací sociální práce. V terapeutickém paradigmatu se nejvíce využívá zkušeností z psychologie, v reformním paradigmatu jsou to znalosti z oblasti sociologie a práva a v poradenském paradigmatu je rozsah využití informací provázán s psychologíí, sociologíí, právem a pedagogikou. Ze sociologického hlediska jde sociálnímu pracovníkovi o pochopení lidí, zabývá se jednáním člověka a také tím, proč takto lidé jednají. Nedílnou součástí tohoto oboru, který je provázán se sociální prací, je i zkoumání příčin vzájemné interakce lidí. Sociální pracovník pomáhá klientovi nalézt vhodné řešení při řešení problému a snaží se klientovi porozumět. Obor psychologie a sociální práce pojí především práce s lidmi, kteří mají osobní psychické a sociální problémy. Lidé trpící uvedenými problémy často doprovázejí emocionální stavy, ze kterých se nejsou schopni bez pomoci odborníka vymanit. Sociální pracovník pomáhá řešit zejména sociální vztahy klienta spojené s rodinou, manželstvím a společenským prostředím. Cílem takového pracovníka je posilovat klientův potenciál (Navrátil, 2001, s. 20).

Posuzování životní situace rodiny musí brát sociální pracovník jako důležitý proces, jehož výsledek ve značné míře ovlivňuje osoby, kterých se tento proces týká. Podstatou práce je snaha porozumět příčině problému a současně tomu, jakým způsobem může dojít ke změně, která by problém minimalizovala nebo odstranila. Při posuzování sociální práce s rodinou sociální pracovník využívá široké nabídky strategií, metod a technik. Je nutné, aby sociální pracovník životní situaci dítěte a rodiny posuzoval s ohledem na sociálně-ekologické pole z důvodu nezbytnosti zkoumání systému: (Navrátil, 2007, s. 72)

- v mikrosociální rovině – rodina, významné osoby,
- v mezosociální rovině – škola, vrstevníci, sousedství,
- v makrosociální rovině – širší společenské systémy.

Současná rodina je ovlivněna řadou změn, které přináší moderní doba a spolu s ní mění se hodnoty naší společnosti. Výrazně do popředí vstupuje individualismus a pluralismus a vznikají nové alternativy rodinného soužití. K základním funkcím rodinné politiky patří: reprodukční, ekonomická, výchovná a pečovatelská funkce. Přijatá Národní koncepce rodinné politiky z roku 2005 měla českou rodinu ochránit před oslabováním vyplácených dávek, podpořit teritoriální služby pro rodiny s dětmi, poskytnout úlevy na daních z příjmu, a tím tak přispět k lepšímu fungování pečující a profesní role rodiče. Smyslem této přijaté koncepce měla být stabilita, ekonomická a sociální suverenita rodiny. Spektrum sociálních služeb se v letech 2006 až 2009 zaměřilo na čtyři oblasti pomoci (Navrátilová, 2007, s. 106):

- služby pro rodiny s dětmi,
- slučitelnost profesních a rodinných rolí,
- rodinná politika na území obcí a krajů,
- komplexní finanční podpora rodin s dětmi.

Soubor těchto cílů měl zlepšit podmínky pro zdravé, fungující rodiny. Neúplná provázanost se zákonem o sociálních službách a realizací konkrétních služeb se stala problematickou oblastí a řada rodin zůstala a zůstává bez pomoci vzhledem k úsporným opatřením současné politiky státu.

2 Singles: dobrovolná a nedobrovolná forma

Možnosti budoucích i stávajících rodin mohou být ohroženy z několika stran. Ženám se více otevírají příležitosti v rámci pracovního a společenského uplatnění znamenající obrovskou výzvu. Postupná aspirace žen vytlačuje do pozadí tradiční poslání žen, zvyšuje se konzumní očekávání rodin.

Původní modely mužské role jsou z pohledu genderu v současnosti neudržitelné. Se změnami ve společnosti dochází ke změnám v polaritě mužské a ženské role. Boří se stereotypní představy mužů. Tlak na udržení si mužské role je ovlivňován již v dětství samotnou rodinou, obdobím zrání a dospívání, kdy na jedince působí mužská i ženská skupina v podobě matky a otce. V případě, že rodinu tvoří pouze jeden rodič, je proces socializace ztížen o chybějící roli druhého z rodičů. Přebírání ženských a mužských rolí a vytváření si vlastní identity v procesu socializace, pak nezapadá do tradičních vzorců modelů rodiny.

Podle sociologů jsou charakteristickou změnou rodiny tyto aspekty (Dlabalová; Klevetová, 2008, s. 78):

- snížení počtu sňatků a zvýšení počtu nesezdaných dvojic;
- nárůst počtu rozvodů a rozchodů,
- zvýšení počtu rodin s jedním dítětem,
- nárůst počtu založených rodin, kde jsou děti z předešlých manželství,
- snížení celkového počtu porodů,
- nárůst počtu dětí narozených mimo manželství,
- větší zaměstnanost žen,
- zaměření na zájem jednotlivce,
- omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery a mezi dětmi a rodiči v důsledku celkového životního stylu,
- vysoká celospolečenská tolerance vůči rozvodům,
- absence protirozvodových bariér,
- zralost partnerů při první intimní zkušenosti je často pouze biologická, nikoliv psychologická,
- chybí očekávání trvalosti vztahu, jednatel se nechce obětovat zájmu rodiny a nechává si prostor pro změnu na základě svého svobodného rozhodnutí.

2.1 Dobrovolné singles

Kategorie singles nebyla a není v současné době jednoznačně definována. Jednu z prvních typologií přinesl Staples v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století a obsahovala pět skupin (Mareš; Potočný, 2003, s. 231):

- náhodná setkání, bez závazků,
- otevřený vztah, zahrnující další romantické a sexuální vztahy,
- uzavřený vztah, vzájemné uspokojování romantických a sexuálních potřeb,
- dohoda nebo zasnoubení o společném soužití,
- život solitéra, dočasný nebo trvalý, vztahující se často na starší osoby.

Novější, a tedy i používanější, typologie vytvořená Steinem se navíc rozšiřuje o podkategorii dobrovolnou a nedobrovolnou a dočasnou eventuálně danou stabilně:

- dobrovolní dočasní – mladí lidé, nesezdaní nebo rozvedení odmítající uzavření svazku, případně znovu uzavření svazku,
- dobrovolní stabilní – spokojenost se stavem, kohabitace manželství,
- nedobrovolní dočasní – nesezdaní mladí lidé hledající partnera a také staří lidé, kteří nikdy neuzavřeli manželství a začali partnera hledat,
- nedobrovolní stabilní – starší lidé, kteří jsou rozvedení, ovdovělí, nesezdaní akceptující tento stav i přesto, že partnera hledali.

.

V České republice tvoří tyto kategorie zejména rozvedení a ovdovělí lidé, matky samoživitelky, lesbičky, gayové a členové náboženských řádů, kterým náboženství neumožňuje vstoupit do stavu manželského. Za vysokým počtem osob spadajících do této kategorie stojí na prvním místě rapidní nárůst rozvodovosti, ale také proces socializace spojený s výchovou matek samoživitelek, který poměrně rychle přispívá k názoru, že život singles se stává uznávanou normou stejně jako život v páru. Z výzkumu Českého statistického úřadu při sčítání lidu v roce 2001 vyplynulo, že nárůst kategorie mladých lidí dávajících přednost samostatnému životu se zvýšil o více než 10 % oproti předchozím rokům. Příčinou tohoto nárůstu je posun uzavírání sňatků do vyššího věku a také zachování si prostoru vysoké pracovní mobility, která je v současné demokratické společnosti nezbytná pro přežití a zajištění si ekonomické stability. V této souvislosti se může jednat o návrat k trendům vztahujícím se

k počátkům 20. století, kdy z ekonomických důvodů muži uzavírali sňatek v pozdějším věku, případně vůbec do manželství nevstoupili.

2.2 Nedobrovolné singles

Osamělé mateřství a spolu s ním spojené samoživitelství lze rozlišit podle příčin a okolností, které k tomuto typu rodičovství vedly. Každá z těchto příčin se odlišuje na základě problémů, kterými mohou být rozpad či rozvod manželství, dítě narozené mimo uzavřený manželský vztah a ovdovění.

Rozpad vztahu nebo rozvod, je mnohdy silně stresovou situací, ohrožující všechny zúčastněné, a to jak dospělé, tak i děti. Důvodem rozpadu bývá neuspokojení potřeb obou partnerů na základě společného rozhodnutí a neplnění svých funkcí. Pokud se partneři dohodnou, že již spolu dále nemohou existovat, mohou se rozejít, to je mnohdy méně ubližující forma ukončení vztahu, nebo mohou své manželství ukončit podle právního prostředku, a tím je rozvod. Každý rozchod nebo rozpad se skládá z několika dílčích komponentů, které spolu úzce souvisejí a mají dopad na emocionální, ekonomickou, právní, rodičovskou a společenskou stránku (Kratochvíl, 2000, s. 200).

Příčiny ztroskotání vztahu mohou být různé, k nejčastějším patří neslučitelné soužití partnerů, odchod k jinému partnerovi, nevěra, dluhy a exekuce atd. K největšímu podílu na přidělení statusu samoživitelek má mimomanželská plodnost. Jsou to děti, které se narodí ženě, která žije bez partnera. Neméně častou příčinou toho, proč se žena stala samoživitelkou, je úmrtí partnera. Procento takových žen je jen velmi malé.

Rodina je považována za stavební kámen ve společnosti, bohužel existuje mnoho rodin, které jsou tvořeny především jen jedním z rodičů. V roce 2001 proběhlo sčítání lidu, které poukázalo na skutečnost, že zhruba 20 % všech rodin tvoří pouze jeden rodič. Toto osamělé rodičovství je silnou genderovou zkušeností, neboť se týká zejména dopadu na ženy, které tvoří více než 90 % těchto domácností. Za hlavní se považují dva významné faktory (Hasmanová Marhánková, 2011, s. 3):

- rozvodovost,
- děti narozené mimo manželství.

První faktor je silně spjat se zvýšenou rozvodovostí, trvající již od osmdesátých let dvacátého století, kdy téměř každé druhé manželství končí rozvodem. Druhý faktor je způsoben narůstajícím počtem dětí narozených nesezdaným párům. V roce 1990 tyto

mimomanželské děti tvořily necelých 9 %, zatímco v roce 2007 se tento počet zvýšil čtyřnásobně. V obou případech jsou pečujícími osobami zejména matky.

3 Matky samoživitelky a genderová perspektiva

V dnešní době se často setkáváme se dvěma typy životních stylů, které lze zahrnout do kategorie singles. Jedním z nich je kohabitace – nesezdané soužití je pojímáno jako alternativní způsob životního stylu lidí, kteří dávají volnost svému vztahu před manželstvím, a druhým typem jsou lidé, kteří z dlouhodobého hlediska nerealizují ani jednu z forem partnerského soužití. Tato forma způsobu života bývá cílevědomě plánována. Vzhledem k této specifikaci je nutné předejít mýtům o singles, jimiž byli dříve označováni pouze vysoce postavení lidé s vysokými příjmy (Mareš; Potočný, 2003, s. 225).

3.1 Postavení žen v současné společnosti

Problematikou českých žen ve společnosti se intenzivně zabývá feministická filozofie především v posledních dvou desetiletích. V České republice začala v devadesátých letech působit Nadace Gender Studies, která své poznatky o fungování přejímá především z anglické, americké a německé literatury. Tato organizace se snaží prosazovat distribuci feministické cizojazyčné literatury do knihoven a začíná se podrobněji zabývat výzkumem spojeným s uplatněním žen v mužském světě. Podle této organizace je nutné se zaměřit na ženský prvek, protože vycházejí z přesvědčení, že i žena má vliv na společnost, zejména zapojením žen do politického dění a veřejné aktivity společnosti (Burešová, 2001, s. 8).

V naší společnosti se postupně nabourává představa vycházející z historického kontextu, která nesla tradici, že místo ženy je v domácnosti. Toto přesvědčení se stává velmi citlivým tématem rozporů, při kterém dochází k postupnému nabourávání původních rolí na úkor rodinného štěstí, které může být jen pouhým synonymem vztahujícím se ke konzervatismu. Tradiční rovnováha se nabourává jistou konkurencí mezi manželi. Pokud je v současné době žena kariérově lépe postavená než muž a pokud přináší do rodinného systému větší výdělků je rovnost vztahu mezi partnery velmi neúměrná. Ženě pak přísluší moc a právo rozhodovat v rámci rodinného systému a s tímto se mužský egoismus těžce srovnává. Předsudky společnosti stále více naráží na determinovanou genderově diferencovanou výchovu. (Oakleyová, 2000, s. 142).

Ženy kolem třicátého roku života stojí v současnosti na prahu životního rozhodování, které je nazýváno také jako kritické období ženy. Mohou se rozhodnout pro založení rodiny, pokud mají partnera, anebo se mohou vydat směrem, který je spojen zejména s úspěšně nastartovanou kariérou. Spojit dohromady kariéru, život, partnerský vztah a děti je nesnadný úkol. Z tohoto důvodu své mateřství stále více odkládají. Jako jeden z důvodů uvádějí, že si chtějí užít svou nezávislost a svobodu si umějí patřičně užít. Muži jsou v tomto věku také často svobodní, důvod je oproti ženám zcela odlišný. Často tvrdí, že ještě nenašli tu pravou, která by odpovídala jejich požadavkům (Karsten, 2006, s. 126).

3.2 Psychosociální a ekonomický dopad matek samoživitelek

K významným složkám hrajícím určitou roli v životě lidí patří emoce. Emoce jsou prožitky, které jsou doprovázeny řadou tělesných změn. Mezi základní emoce patří strach, hněv, smutek, odpor; jsou geneticky naprogramovány a vytvářejí se vždy ve vztahu ke druhým lidem, ale i k sobě samotnému. Je zcela obvyklé, pokud se člověk něčeho obává, že vystupují na scénu jejich fyziologické projevy, kterými mohou být chvění, pocení, sevření žaludku, sucho v ústech, zvýšená srdeční frekvence a jiné. Řada lidí pociťuje při překonávání zklamání nadějí a očekávání určitou nenávist. Zejména ženy na základě kumulace prožitků zlosti, zklamání z nevydařeného manželství, frustrace trpí nízkou sebedůvěrou, bezmocností a depresemi (Plháková, 2008, s. 386).

Překonání strachu ze samoty a nedostatku lásky jsou jedním z nejobávanějších druhů strachu, který postihuje ženy žijící samostatně bez partnera. Nenaplněnou základní potřebou být milována, je láska. Mnozí psychoanalytici a psychologové tvrdí, že láska je důležitá pro harmonický vývoj člověka, protože jinak dochází k trvalému poznamenání citového nedostatku (Auger, 1998, s. 45).

Řadu žen, které zůstanou samy se svými dětmi, postihuje mnoho problémů. K nejzávažnějším z nich patří stres a s ním spojené otázky týkající se zvládnutí domácnosti a plnění pracovních povinností. Tyto ženy prožívají pocit nejistoty a beznaděje. Jedná se o zátěžovou situaci, která může vyústit prohlubujícími se depresemi. Předpokládaná reakce podrážděnosti a přetíženosti se může odrazit i na dočasném zhoršení vztahu mezi dětmi. Následné zpětné uvědomění vede k pocitům viny, neschopnosti, výčitkám. Mnohdy se ženy dostávají do začarovaného kruhu

bezmocnosti. Podle zkušeností osamělých matek jde však pouze o dočasné nezvládnutí situace. Žena se začne adaptovat na počáteční distres z nepřítomnosti partnera a stejně také její děti. Podle provedených výzkumů z oboru psychologie je velmi důležité, aby dítě procházelo vývojovým stadiem v dobře fungující rodině s jedním rodičem než v rodině plné konfliktů, a byla přednostně zachována kvalita vztahu rodič-dítě (Sobotková, 2001, s. 128).

Ekonomická situace rozvedených žen, kterým bývají soudem svěřeny děti do péče, není příznivá. Totéž platí i pro matky samoživitelky, které se také, stejně jako rozvedené ženy, mohou stát příjemkyněmi sociálních dávek. V rámci sociálního zabezpečení mohou ženy požádat příslušný úřad o dávky při splnění určitých podmínek. Ekonomické problémy vznikající v souvislosti s neúplnou rodinou se snaží stát vykompenzovat nástroji sociální politiky proti sociálnímu vyloučení a chudobě především dávkami v hmotné nouzi. K dávkám hmotné nouze patří příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc (Tomeš, 2010, s. 237).

Systém rodinné politiky zejména pro ženy samoživitelky není v naší republice komplexní. Podpora pracujících žen, které potřebují zabezpečit neúplnou rodinu, je slabá. Počet zařízení v rámci péče o dítě je nedostatečný. Mateřská centra existují jen v malé míře, většinou jsou zřizována neziskovými organizacemi nebo dobrovolnou činností matek. Pořízení soukromé pečovatelky pro ženu samoživitelku je finančně velmi náročné, a tento způsob péče si nemohou dovolit. Ženy jsou nuceny pracovat pouze na jednosměnný ranní provoz a mnohdy musejí využít výpomoci ze strany rodinných příslušníků, zejména babiček. Zapojení zaměstnavatelů při řešení sociálně ekonomických problémů zaměstnaných matek samoživitelek je také mizivé a ze strany legislativních opatření neúplné (Jaklová, Štěpánková, 2005, s. 33).

K finanční krizi v neúplné rodině přispívá i negativum, kterým je ztráta druhého platu a vyhýbání se placení výživného na své děti ze strany otce. Závislost rodiny na státu je pak mnohem vyšší, neboť pravidla pro vymáhání pohledávek kvůli neplacení výživného jsou mnohdy neúčinná. Z tohoto pohledu dochází až k patologickému selhávání ze strany neplaticího rodiče a nalezení způsobů vynutitelných dlužných závazků rodiče na výživném je otázkou trestní odpovědnosti (Mlčoch, 2013, s. 58).

3.3 Gender

Gender je proces vznikající v rámci průběhu socializace do společnosti spadající do oblasti kulturní kategorie. Jedná se o soubor vlastností, rolí, vzorců chování a určení společenských míst přisuzovaný ženám a mužům v naší společnosti. Biologické rozdíly mezi jednotlivým pohlavím jsou základním znakem genderové nerovnosti. Přijatými normami se členové společnosti snaží realizovat své mužství a ženství. Následná klasifikace a rozdělení odpovídá sociálním činnostem, které jednotlivci vykonávají. Podle historických důkazů byly ženy vyřazovány ze sociálního života vyhrazeného zejména mužskému pohlaví, a to i přesto, že péče o rodinu, děti a domácnost je pro společnost základní činností. Tato podhodnocená specifika byla upozaděna a naopak byla vyzdvížena mocenská síla ve prospěch mužů (Bauman; May, 2010, s. 132).

Genderová role je připsána každému jedinci již od narození. Klasifikace podle pohlaví, vzhledu a způsobu chování umožňuje další postupné osvojení genderové identifikace na základě sociálních mechanismů a individuální osobní reakce. Mossova studie se zabývá kinestetickou diferenciací u matek. Mezi základní čtyři procesy, které jsou specifikovány podle pohlaví, patří (Oakleyová, 2000, s. 131):

- proces manipulace,
- proces systematického směřování pozornosti,
- proces verbálního pojmenování,
- proces aktivity.

Jednotlivé procesy uplatňované odlišně u děvčat a chlapců určuje v rámci výchovných procesů nevědomost matek. Takové dítě je následně samo schopno kolem čtvrtého roku života vnímat identitu své genderové role. Častým důsledkem mechanického chování je i to, že dítě velmi často napodobuje svého rodiče, např. děvčátka ráda vaří, chlapci spravují auta. Tento faktor spolu s láskyplným vztahem umožňuje posílení ženské nebo mužské genderové role. Během postupného vývoje, zrání a učení přijme dospělý jedinec příslušný gender jako součást své osobnosti. Abychom správně pochopili pojem gender, je nutné přijmout odlišnost mezi termíny rozlišovat pohlaví a rozlišovat podle pohlaví. Rozlišení pohlaví vyplývá z kultury a rozlišovat podle pohlaví je přirozeně biologické.

Obor psychologie vysvětluje gender jako oblast zkoumání ženských a mužských vlastností, spojeného s chováním a prožíváním žen a mužů odlišujícího se od sexuální

oblasti. Přeložený výraz do českého jazyka odpovídá pojmu rod, přesněji rodovým rozdílům. Pro muže jsou specifické vlastnosti jako agresivita, bojovnost, vůdcovství, racionální uvažování a snížená hladina citlivosti. U žen je to naopak velké emoční prožívání a vyjadřování, pečující a pomáhající tendence, komunikativnější a péče sama o sebe (Kratochvíl, 2000, s. 106).

3.4 Gender v sociální práci s rodinou

Feminismus se snaží nabourat představu o stereotypních vzorcích vytvořených naší společností. Jde o zprostředkování rovných příležitostí mezi ženami a muži. Feminismus je úzce propojen s genderovými stereotypy, které brání v rozšíření pohledu na život. Není nutné, aby feminismus byl považován za ryze ženské hnutí, s jeho pomocí se ženy snaží vymanit z modelů odpovídajících pouze ženství. Poststrukturalistický feminismus má velký potenciál i pro muže. Pro českou sociální práci není běžná profesní dráha mužů na této pozici právě přes diskurs feminizace. V zahraničí prestiž muže v pozici sociálního pracovníka roste, především v oblasti při práci s chlapci a mladými muži, pro které sociální pracovník představuje pozitivní rodový model. Genderová citlivost je nutná pro nastavení sociální práce zejména v oblasti sanace rodiny, v rámci citlivé podpory genderových modelů při výměně rolí v rodině. Velmi zásadní je vysvětlení pojmů fungující rodina a úplná rodina, kdy správně fungující rodina nemusí být úplná, a úplná rodina nemusí být zcela funkční. Zde je prostor vyloučení pro sociální práci z pohledu integrace genderových rolí. Například nezaměstnaný otec může nahradit matku na rodičovské dovolené v péči o dítě, aby mohla nastoupit do práce. Z pohledu tradičního modelu rodiny výše uvedený příklad může vést k omezenému náhledu na způsob řešení problému, protože žena by se měla starat o dítě, ale z pohledu sociální práce by se mohlo jednat o řešení vhodné v rámci sociálního fungování a odstranění problému (Janebová, 2008, s. 90).

4 Empirická část

Empirická část je věnována kvalitativnímu výzkumu, ve kterém jsem se zaměřila na ženy ve středním produktivním věku, momentálně žijícími bez partnera.

Pro zpracování výzkumu vycházím z rozhovorů uskutečněných v období říjen až prosinec 2014 u žen ve věku 30 až 40 let, které žijí v domácnosti bez partnera. Jednu z respondentek jsem oslovila na webovém serveru DRBNA.CZ, který funguje na principu rodičovské seznamky. Východiskem pro zaměření takto vedeného výzkumu mi byla skutečnost, že v dnešní době stále častěji reflektují množství žen žijících samostatně bez ohledu na to, zda je jejich rozhodnutí o způsobu života nedobrovolné, nebo dobrovolné.

4.1 Cíl výzkumu

Cíl práce je zaměřen na osaměle žijící matky a ženy plánující mateřství bez partnera s tím, cítí-li se být společností uznané jako jedna z forem novodobého rodinného soužití s ohledem na neúplnost rodiny, na vývoj a výchovu dětí bez otce, zvládání každodenních situací, případné dopady spojené se samoživitelstvím a jejich plány do budoucna.

Dílčí cíle:

- Zjistit, zda má singles mateřství respondentek dobrovolný nebo nedobrovolný charakter.
- Zjistit motivaci žen, které se dobrovolně rozhodnou pro mateřství bez partnera.
- Zjistit dopady samoživitelství ve spojitosti se sociální prací.

4.2 Výzkumný přístup a realizace výzkumu

Pro výzkum jsem si zvolila kvalitativní metodu, která se využívá při odhalování podstat některé ze zkušeností s určitým jevem ze života lidí. Je to výzkum zabývající se chováním lidí a jejich fungováním. Tato metoda je vybraná cíleně, a to z toho důvodu, abych lépe pronikla do jejich situace a lépe jim porozuměla. Získané analytické postupy

byly na základě společných znaků přiřazeny do jednotlivých kategorií a pomocí axiálního kódování jsem tyto získané údaje nově uspořádala, podle spojitostí mezi jednotlivými kategoriemi. (Strauss; Corbinová, 1999, s. 10)

Pro realizaci výzkumu jsem si vybrala celkem pět respondentek. Se čtyřmi z nich jsem mluvila osobně, znám jejich předchozí i současnou situaci. Rozhovory jsem prováděla v domácím a uvolněném prostředí, které navrhly samy dotazované. Poslední respondentku jsem si vybrala záměrně, podle znění podaného inzerátu na výše uvedeném webovém serveru.

Se souhlasem respondentek jsem si společná interview nahrávala na diktafon a současně významné věci zapisovala do poznámkového bloku, abych se mohla v případě potřeby operativně doptat. Každá respondentka byla individuálně seznámena s tím, že nahrané údaje budou použity pro bakalářskou práci a jejich poskytnuté informace zveřejněny. Jména respondentek jsem nahradila čísly a jména jejich rodinných příslušníků záměrně pozměnila. Rozhovor byl veden na přátelské úrovni, mnohé jeho části byly velmi emotivní, upřímné, čemuž odpovídala délka rozhovoru.

Zkoumaný vzorek má celkem pět respondentek, které jsem si vybírala zcela záměrně, abych naplnila účelovou metodu, kdy výzkumník má jasně, přesně a otevřeně definovat populaci, která reprezentuje jeho vzorek. Kromě jedné z nich jsou všechny ženy vybrány z mého blízkého okolí a v současné době žijí bez partnera, věková hranice žen je od 30 let do 40 let. Nedobrovolné singles ženy mají středoškolské vzdělání, jsou matkami a mají děti svěřené do péče. Dobrovolné singles v době výzkumu děti nemají, mají vysokoškolské vzdělání a jsou velmi úspěšně v profesním životě.

Respondentka č. 1, rozvedená, věk 37 let, dvě děti 9 a 14 let

Respondentka č. 2, rozvedená, věk 35 let, dvě děti 8 a 12 let

Respondentka č. 3, svobodná matka, věk 36 let, jedno dítě 12 let

Respondentka č. 4, svobodná, věk 31 let, bezdětná

Respondentka č. 5, svobodná, věk 40 let, bezdětná

4.3 Metoda sběru dat: polostrukturovaný rozhovor

V teoretické části jsou vymezeny sociální aspekty života, postupné proměny ženy v souvislosti s přijetím trendů moderní doby a emancipací žen. Pro potřebu přesnějšiho zmapování situace, se některé otázky liší u žen, které jsou nedobrovolně singles od dobrovolně singles, protože ještě nemají děti a nemusí řešit s nimi spojené fungování a zabezpečení rodinného života.

Polostrukturovaný rozhovor s nedobrovolnými singles:

1. Jak to, že jste sama?
2. Co to pro vás znamenalo?
3. Bylo to dobrovolné nebo nedobrovolné ukončení vztahu?
4. Chybí dětem táta?
5. Je někdo, kdo vám pomáhá?
6. Jak to zvládáte po finanční stránce?
7. Jak fungujete přes týden a jak o víkendech?
8. Vnímáte nyní svého bývalého manžela/partnera jinak než na počátku vztahu?
9. Jak na tuto situaci reagovali rodiče, přátelé?
10. Vadí vám, že jste sama?
11. Uvažujete do budoucna žít opět v partnerském vztahu?
12. Chtěla byste novou rodinu?

Polostrukturovaný rozhovor s dobrovolnými singles

1. Jak to, že s nikým nežijete?
2. Neuvažujete ani o tom?
3. Co to znamená?
4. Co mateřství, co biologické hodiny?
5. Rodina, nebo být sama?
6. Jaké je vaše finanční zabezpečení do budoucna?
7. Jak trávíte svůj volný čas?
8. Pociťujete samotu?
9. Jak vnímají vaši singles životní dráhu vaši rodiče, přátelé?
10. Co je pozitivního na současném rozhodnutí?

11. Změnila by se tato situace s příchodem dítěte?
12. Co vnímáte za důležité v případě, že budete matkou?
13. Ovlivní dítě vaše životní rozhodnutí, vaši strategii?

4.4 Výsledky analýzy dat

Následná interpretace vzorků je rozdělena do sedmi oblastí podle pokládaných výzkumných otázek. Nejprve jsou interpretovány nedobrovolné singles, následně ženy, které se rozhodly pro dobrovolnou cestu *singleovství*. Doslovné citace jsou pro lepší orientaci v textu označeny kurzívou.

Nedobrovolné singles: rozpad vztahu a řešení situace

Na základě položených otázek jsem se snažila zjistit dlouhodobost partnerského vztahu a důvody, které manželství nebo vztah ukončily. U nedobrovolných singles se jednalo o dlouhodobé vztahy, respondentky žily téměř v desetiletém manželství nebo nesezdaném soužití o délce přesahujícím 10 let. Tyto ženy se staly singles nedobrovolně, a to v důsledku odchodu jejich partnerů. Respondentky jako důvod označovaly existenci jiné ženy, nebo finanční situaci, která sebou nesla řadu exekucí, nesplacené směnky, ztrátu bydlení, a tím ohrožení existence rodiny.

„Odešel od nás, má jinou babu, ale to už je rok, co s náma není. Našel si ženskou v práci. Byla jsem v šoku, byli jsme spolu 12 let a najednou konec, bez nějakého probrání situace. Vzal si věci do tašky a šel, jakoby nic. Odpoledne odešel a už se sem nikdy nevrátil.“ (Respondentka 3)

„Naším neštěstím byla Jarkova práce, tedy povolání profesionálního sportovce. Častý noční život po každém utkání, k tomu spousta kamarádů a s tím samozřejmě spojené i mladé slečny, které se podle mě až mnohdy nabízely fotbalistům zcela lacině. První trhliny začaly v našem vztahu po návratu do ČR. Já byla s holkama doma, a on bezstarostnej život, jako by byl svobodnej. Milostné afěrky nenechaly na sebe dlouho čekat.“ (Respondentka 2)

„Naivně jsem si myslela, že až se narodí Davča, že bude více doma, že budeme jezdit o víkendech na chatu, přestane chodit na pivo, zkrátka, že jako rodina budeme více spolu. Nejhorší bylo to, jak furt lhal, že už to zaplatil, vždyť my jsme jeli i na

dovolenou za vypůjčené peníze. My jsme sice všechno měli, ale nic nebylo naše. Celej byt oblepenej cedulkami, exekučně zabaveno dne...., pořád se mě děcka ptaly, proč to tam máme, ale to hlavní bylo, že jsme byli manželé a část dluhu byla požadována i po mně.“ (Respondentka 1)

Ukončení vztahu, který podle respondentek neměl žádnou budoucnost, ani naději na obnovení nebo urovnání rodinné situace, vyřešily první dvě ženy rozvodem, třetí žena v manželském vztahu nebyla, pouze spolu žili jako partneři. Všechny ženy toto období označily za těžkou životní krizi, kterou by již více nechtěly zažít. Jedna z dotazovaných viděla rozvod jako radikální řešení, aby ochránila děti i sebe před exkluzí. Další dvě ženy odchod k jiné ženě berou jako zradu, zničení rodinného štěstí.

„Já jsem musela děcka nějak zachránit a sebe taky, navíc začal chlastat. Nemyslím si, že to bylo dobrovolné odejít, to bylo z mého pohledu nutné, něco jako záchrana o holý život. My jsme z té neřešitelné situace utekly.“ (Respondentka 1)

„Nemohla jsem dál unést, že mne podvádí. Hlavně to nebylo poprvé. Jsem zoufalá manželka, né, vlastně zoufalá žena, totálně zklamaná, ta moje pověstná jiskra vyhasla. Vzal mi energii, vzal mi ideu o manželském životě, o tom, že bychom mohli společně zestárnout. Jsem naivní, že. Jedno vím určitě, kdyby neměl tolik pletek s babama a nekašlal kvůli tomu na nás, nerozváděla bych se, tohle už bylo moc.“ (Respondentka 2)

„Já jsem nebyla ta, kdo to ukončil. I když jsme vedle sebe přežívali, nechtěla jsem to, ale nenadělala jsem vůbec nic. On prostě chtěl odejít, už byl rozhodnutý, věděla jsem, že nemá ani cenu, smysl o nějaké urovnání, snaha by byla zbytečná. Prostě chtěl pryč, tečka. Měl kam odejít, nebylo to pro něj těžké, nevím, jestli se zamiloval, fakt nevím a nechápu to dodnes.“ (Respondentka 3)

Nedobrovolné singles: vztahy dětí a rodičů pro rozpadu rodiny

Tento okruh otázek měl poodkrýt vztah dětí k otci i k matce po rozpadu rodiny. Opuštěné ženy odpověděly, že potom, co otec jejich dětí odešel od rodiny, se změnil i vztah dětí vůči němu a uvádějí, že po odchodu otce od rodiny cítí zvýšenou citlivost u dětí. Pocity nenávisti a zloby přerostly ve chladný vztah, zejména u dětí, nacházejících se ve vývojovém období adolescence, kdy v rámci tělesných, psychologických a sociálních změn dochází k utváření osobní identity. Přestože mohou

děti trávit volný čas s otcem, většinou se z jejich strany jedná o velmi krátký kontakt s otcem, případně ho zcela odmítají.

„Nemyslím si, že holkám chybí táta. Vždycky více inklinovaly ke mně, to je i tím, že Jarek nebýval doma, pořád nějaká soustředění, nebo tréninky, zápasy. Často jsme byly samy, takže si nemyslím, že by jim to vadilo. Ani teď k němu nechťejí a já je nenutím.“ (Respondentka 2)

„Nikdy mi to Klára neříká, nevím, jestli jí je třeba smutno. Když píchla kolo, šla stejně za dědou, tak jako předtím. On nikdy nebyl na to, aby se doma něčemu věnoval, a když by za ním Klárka šla, myslím, že by ji stejně poslal za dědou. Funguje to i bez něj a co nevyřešíme my holky, jdeme za dědou. Vždycky nám pomohl.“ (Respondentka 3)

„Davča je rád, když si pro ně Pavel přijede, jenže Víťa, ten k němu nechce, říká, že tam není co dělat. No, když Víťa řekne, že nechce, tak Davča v závěru taky nechce. Někdy to vyjde a já volný čas věnuji sobě. Občas zafunguje přes týden, že kluky zaveze domů ze školy.“ (Respondentka 1)

Nedobrovolné singles: řešení ekonomické situace po odchodu partnera

Tato oblast výzkumu měla zmapovat finanční zvládání matek samoživitelek. Dvě respondentky se s ekonomickou situací vyrovnaly poměrně bez následků, jedna z dotazovaných určité časové období pobírala dávku hmotné nouze, když bydlela v pronajatém bytě. Dále shodně ženy uvedly, že se jejich bývalí partneři podílejí na zabezpečení dětí formou placení alimentů. Dvě respondentky se zmínily, že měsíční příjem odpovídá celkovým výdajům a nemohou si dovolit překročit měsíční rozpočet.

„Vždycky to nějak udělám, snažím se. Dostávám měsíčně na Klárku pár set korun, od něj jsem nikdy moc neviděla. Tím, že už byl rozvedenej, platil kolem pěti tisíc bývalé ženě. My jsme měli každé svoje peníze, snažila jsem se hospodařit s tím, co mám, a to mi taky zůstalo.“ (Respondentka 3)

„Pavel mi dává na kluky peníze a na hokej taky, sice někdy se zpožděním, ale nechci dělat zbytečný problémy. Po pravdě nic neušetřím, takže dovolená příští rok opět nebude, ale nechťela bych už nic podobného zažít, je to fakt hmušný, když ti berou vlastní i osobní věci pod rukama. Na co mám, si koupíme, žijeme ze dne na den.“ (Respondentka 1)

Nedobrovolné singles: možnosti využívání volného času

Všechny ženy uvedly, že během pracovního týdne je prostor pro volný čas minimální a je vyplněn především povinnostmi spojenými se zaměstnáním, školní přípravou dětí a chodem domácnosti. Společných zájmů a zábavy si užívají především o víkendech, kdy prostor pro realizaci volnočasových aktivit je mnohem větší. Vlastní, někdy až příliš přehnanou snahu o zábavu vnímají jako kompenzaci za ztrátu otce. U dvou respondentek je navíc možnost využít volný čas i pro sebe, v případě, že jsou děti s otcem.

„Přes týden je to kolotoč, škola, práce, ale na víkend se těším. Pokud nejsou kluci u něho, snažím se pokaždé něco vymyslet. Když je teplo, jezdíme na kolech nebo jedeme za prababičkou do Vrbna, nebo trávíme čas na bazéně, a když se domluví s Pavlem a z větší části mi přispěje, jedou kluci na tábor. Zima je oproti tomu protivnější, je brzo tma a venku se celý den pobýt nedá, takže kombinuji různé návštěvy s kamarádkami, které mají děti v podobném věku. Někdy se uvelebíme k našim, máti se o nás dobře stará, podstrojuje nám, je to taková domácí pohoda, pěkně si nás hýčká a vykrmuje.“
(Respondentka 1)

„Snažíme se být pořád spolu. Sára, když může, urve se ke koním a my jdeme někdy s ní. Ted' pojedem na víkend na lyžovačku do Itálie, jedem ještě s kámoškou, naplánovaly jsme si dámskou jízdu, všechny se moc těšíme. Jindy si holky pozvou k nám své kámošky ze školy, tak je nás hnedle plný barák. Pokud je chce Jarek a holky nejsou proti, беру tento prostor pro sebe. Pár kamarádek mi ještě zůstalo z doby, kdy jsme byli spolu. Zajdeme si na vínko, odreagují se.“ (Respondentka 2)

Nedobrovolné singles: vnímání životní situace ze strany rodiny a přátel

V rámci socializačních interakcí je důležité pro člověka, aby zůstal v kontaktu s lidmi. Po ztrátě partnera je důležité, aby člověku zůstala důvěrná osoba, které se může svěřovat se svými potížemi a trápením. Respondentky jednoznačně uvedly, že jsou pro ně důležití rodiče a jejich podpora. O bývalých společných přátelích obou partnerů se dá vyjádřit tak, že především mužská část se přiklonila na stranu expartnera a naopak ženy zůstaly věrné ženám. Celkově se všechny tři shodly, že po rozvodu a opuštění partnerem jim přátelé ubyli z důvodu zaniknutí možnosti příležitostných společných setkání.

„Moji rodiče mě psychicky hodně podporovali a stojí při mně. Jarynovi rodiče asi stojí při něm, se mnou vycházejí docela dobře, ale často se nevidíme. Naši společní přátelé si nás ve svých hlavách rozdělili. Jarek asi o nikoho nepřišel, mnohdy mu pochlebovali, plácali po ramenách, že je asi borec. Pro ně jsem byla hysterka. Je těžké říct, v jakých barvách mně vybarvil, potom co nejsme spolu.“ (Respondentka 2)

„Naše rodiny se rozdělily do dvou táborů, samozřejmě naši podporovali a podporují mě a kluky, hodně mi pomohli. Naopak Pavlovi rodiče jsou toho názoru, že jsem se na Pavla vykašlala, dokud jsem se s ním měla dobře, to se mi líbilo, a když měl problémy, odkopla jsem ho. Ať mi hlavně jeho rodiče netvrdí, že je to kvůli mně, že jsem si žila na vysoké noze, to mě dohání k šílenství. Nikdo nevidí, čím jsem si prošla, jak jsem spadla až na samé dno a postupně jsem se ze všeho vyhrabávala a ještě sebou táhla kluky. S nervama úplně v háji, pomalu na pokraji zhroucení, bez sil, bez peněz. Pro mě je rodina kluci a já.“ (Respondentka 1)

Nedobrovolné singles: pohled do budoucnosti a možná očekávání

Tato oblast byla pro výzkum velmi důležitá. Cílem bylo zjistit očekávání žen v rámci budoucnosti, zejména jestli jim vyhovuje stav singles. Shodně zvažují myšlenku, že by rády opět někoho poznaly a navázaly nový vztah. Na druhou stranu jsou si vědomy, že najít vhodného partnera, tak aby se stal kamarádem i dětem, může být těžké. Všechny pociťují samotu a současnou emocionální krizi. Dvě respondentky vidí problém při navázání nového vztahu v hledání, přesněji v tom, kde partnera hledat, protože veškerý čas jim zabírá zaměstnání a péče o děti. Příležitost, kde hledat partnera pro trvalejší vztah, je podle jejich slov malá. Všechny se obávají toho, aby případný nový partner akceptoval to, že mají děti z předchozích vztahů. Jedna z dotazovaných vyjádřila obavu z opětovného zklamání ze strany nového partnera a s navazováním kontaktu nespěchá.

„Ráda bych někoho měla, ale kde ho hledat. Kamarádů mám dost, ale na společné žití nepomýšlím ani s jedním. Nechci být sama. Klárka říká, neboj mami, my taky samy nebudeme, musím se tomu smát. Ono ve dvou se to lépe táhne, myslím ve dvou dospělých.“ (Respondentka 3)

„Brzy potom jsem si říkala, že než něco takový prožít znovu, tak budu raději sama do konce života. Jenomže teď, když už jsme si relativně všichni zvykli na to, jak to funguje, tak nyní začínám čím dál více pociťovat, že mi někdo chybí. Kolikrát potřebuješ

někomu něco říct, máti pokaždé volat nechci, ségra v Americe, to zase musíš mít na paměti časový posun a jsou věci, který chceš říct hned, ulevit si. Kluci se mě těžko zeptají, jak mi je. Kolikrát poznají, že jsem našťvaná, ale rozebrat to s nima nemůžu, to nejde. Říkám, ráda bych někoho měla, ale ani nevím jak a kde si koho najít.“ (Respondentka 1)

„Možná je to příliš brzy, sama nic nevyhledávám, přišla jsem o iluze. Zkus se mne zeptat za rok či dva. Holky budou pro mne na prvním místě. Pokud bych si v budoucnu někoho našla, bude pro mne rozhodující, abychom si padli do oka všichni, pak bych možná mohla být opět šťastná, ale po pravdě se toho bojím.“ (Respondentka 2)

Dobrovolné singles: nalezení partnera a plánování rodiny

U dobrovolných singles byla výzkumná otázka předložena z pohledu časové budoucnosti a týkala se navázání partnerského vztahu a následného plánování mateřství. Dobrovolné singles ženy po partnerech netouží. Vyhovuje jim především nevázanost, netouží se podřizovat ani přizpůsobovat partnerovi, svoboda je pro ně významnou složkou života.

„Partnera ne, teď opravdu ne. Nyní po nikom netoužím. Líbí se mi vést svobodný život. Nějak jsem si zvykla být sama. Mám spoustu přátel, mám skvělou práci, jsem spokojená. Chlapů mám kolem sebe v práci dost, někdy i po práci, jsou to dobří kamarádi. To je ale vše tím, že jsme mladý kolektiv, všichni se navzájem držíme, jsme nabuzení a jedem na stejné vlně.“ (Respondentka 4)

„V mém věku už příliš možností na seznámení není. Muži, kteří jsou k mání, jsou totálně vystresovaní, nevzdělaní nebo impotentní. Dříve jsem poznávala muže, především ženáče, kteří pátrali jen po zábavě, vzrušení nebo hledali studentky, se kterými si chtěli pouze užít a nevázat se. Tak jsem se rozhodla, že budu sama. Jsem velmi aktivní, finančně nezávislá a velmi dobře zajištěná. Hodně jsem cestovala, vzdělávala se, tvrdě na sobě pracovala. Bohužel, příliš pozdě jsem přišla na to, že taková kombinace není pro muže atraktivní.“ (Respondentka 5)

Obě respondentky odpověděly, že dítě chtějí. Zejména respondentka č. 5 vzhledem ke svému věku, řeší tuto situaci velmi intenzívně, hledá dárce spermatu na internetu, který by se stal pouze biologickým otcem, bez zapsání do rodného listu dítěte a zbavení se všech odpovědností vůči dítěti, na základě uzavřené písemné dohody.

„Nechci manžela, nechci partnera, potřebuji jen dárce spermatu pro své dítě. Mám ve svém životě snad téměř všechno, na co si člověk dokáže vzpomenout. Co mi chybí, je láska, kterou patrně již neulovím, ale s tím jsem se také srovnala. Jediná touha je mít vlastní dítě, poslední věc, která mi chybí, abych naplnila svůj život. Je to touha, která mi nedá spát, v noci se budím, chci se těšit ze zdravého miminka. Opravdu zoufalí lidé, dělají zoufalé činy. Nikdy by mne nenapadlo, že budu hledat otce dítěte na internetu. Potřebuji naplnit mateřské povinnosti, cítím to velmi silně a jsem ochotna pro to podstoupit cokoli. Byla jsem zvyklá, že co chci, také dostanu. Snad se mi podaří naplnit sen, své vlastní mateřství.“ (Respondentka 5)

„Čistě teoreticky bych dítě brala, zamyslím-li se, je třeba někomu předat mé budovatelské umění. Muže, chlapa ani tak ne, momentálně to mám tak, že by mi vadily otázky typu - kam jdeš, kdy přijdeš, s kým jdeš, to je svazující, asi časem dospěji k jinému názoru, ale momentálně to mám takto. Moc o tom nepřemýšlím a taky si nemyslím, že věk na početí dítěte není rozhodující, dnes je spousta možností zejména pomocí medicíny, jak mateřství oddálit a následně jej dosáhnout i v pozdějším věku.“ (Respondentka 4)

Dobrovolné singles: ekonomické zajištění svobodných žen

„Jsem zajištěna pro sebe i s ohledem na budoucí dítě. Finanční odpovědnost patří k mým přednostem, nepouštěla bych se do mateřství, pokud bych si nebyla jistá, že to sama zvládnou.“ (Respondentka 5)

„Nechci to zakřiknout, daří se mi. Jsem cílevědomá, jdu si tvrdě za svým. Peníze jsou pro mne důležité, dávají mi svobodu. Umím si je vydělat, navíc PR je dobře placené, a pokud se jedná o zahraniční firmu, přímo skvělé. Nemám obavy, že bych se o dítě a sebe nepostarala.“ (Respondentka 4)

Dobrovolné singles: naplnění volného času

Bezdětné ženy prolínají pracovní nasazení i do volných dní. Podle výčtu aktivit jsou jejich dny poměrně náročné a pracovní vytížení se posunuje do pozdních odpoledních hodin. Mladší z respondentek tráví pracovní i volný čas s kolegy, se kterými ji pojí nejen zábava v podobě sportovních a kulturních aktivit, ale mají pro ni

význam i druhé náhradní rodiny. Druhá respondentka tvrdí, že volný čas věnuje sobě, nebo ho směřuje ke svým rodičům a přátelům.

„Pracovní i volné dny se vzájemně vyplňují. Někdy mám volný den v době, kdy ostatní pracují, a naopak pracuji, kdy jiní jsou doma. Je to stav, na který jsem zvyklá, vyhovuje mi to. V týdnu si dopřávám masáže, fitka, sem tam kadeřník, kosmetika, a pokud je u mne víkend, kdy nepracuji, jedu za svými rodiči a bratrem z města ven. Těším se tam pokaždé.“ (Respondentka 5)

Dobrovolné singles: vztahy s rodinou a přáteli

Svobodné ženy uvádějí, že i pro ně jsou jejich rodiče významným pojátkem a mají s nimi navázaný úzký vztah. Přátelé, se kterými se scházejí, jsou taktéž převážně svobodní.

Respondentka č. 4: *„Když nemám dobré dny, sbalím se a jedu za mamkou. S ní bydlí i sestra s rodinou, vím, že tam mně vyslechnou, podrží. Jinak i mí pracovní kolegové, kamarádi jsou fajn lidé. Nikdy jsem zatím nepoznala žádnou zradu nebo zklamání. Jsme skvělá parta, víme o sobě hodně věcí, ale přesto pokud potřebuji, jedu domů.“*

Respondentka č. 5: *„Moji rodiče jsou skvělí, chtěla bych být jednou takovým rodičem, jako jsou oni mně. Našla jsem u nich i podporu v souvislosti s mým plánovaným mateřstvím, pochopili situaci, kterou řeším, jsou mi velkou oporou. Maminka je mojí kamarádkou v jedné osobě. Tím, že jsem před léty hodně pracovně cestovala, ztratila jsem původní kamarádky z dob dospívání. Ano, našla jsem si spoustu těch nových, ale některé z nich již mají své rodiny a naše setkání bývají mnohdy jen náhodná, neplánovaná. Přesto jich několik mám v řadách mladších a svobodných kolegyň. To je i důvod, že jsem si časem zvykla spokojit se sama se sebou.“*

Dobrovolné singles: pohled do budoucnosti

U svobodných žen je důležité zachovat si vlastní svobodu. Mladší z respondentek ještě necítí potřebu mateřství, a proto zatím po dítěti netouží. Dodává, že tuto situaci bude řešit později. Druhá z nich by se ráda ocitla v roli matky co nejdříve. Obě se shodují ve výpovědi, že by si přály vybudovat pevný a upřímný vztah se svým dítětem, jako mají ony se svými rodiči a věří, že díky narození potomka, zajistí i kontinuitu rodu.

„Dítě. Sen, na který čekám, se mi snad brzy splní. Nechci předbíhat událostem, ale dítě pro mne mnoho znamená a čím jsem starší, uvědomuji si to mnohem a mnohem intenzivněji. Je to předání rodového kmene, ten musí pokračovat. Pro koho jsem se tolik snažila, odepírala si, tvrdě pracovala, přesně proto, abych jisto jistě věděla, že mé snažení nebylo zbytečné. Bude tu se mnou človíček, kterého postupně zasvětím do všech etap lidského života, do všech, kterými člověk postupně prochází. Chci někomu ukázat, kde jsem byla na začátku a kde jsem teď. Těším se na společný čas stráveným s mým genotypem. Je tolik věcí, které musí pokračovat, nemůžou skončit, rodinná štafeta musí pokračovat.“ (Respondentka 5)

„Dítě ano, ale to až tak za 5 let, možná i více. Už nejsi sama, řešíš situace a věci za dva. V tom je obsažena i ta zodpovědnost, kterou ještě necítím. Už to není jenom já, ale my. A s tím my je toho spojeno daleko víc. Neužíváš života sama, ale ve dvou. Zajisté tě to obohatí, věřím, že oboustranně, ale i já musím ze sebe vydat to nejlepší, budu se snažit dát dítěti to know-how ze sebe samé, aby převzalo podobné smýšlení jako já, šlo možná stejným směrem, uvidíme. Prostě naučíš se dát to, co vnímáš za hodně podstatné a důležité. Těžká životní filozofie, do které se jednou za čas ponořím a docházím k zajímavým závěrům, že sama sebe dokážu ještě i překvapit. Nesmírně si vážím kupříkladu své maminky, která ač na nás byla sama, vždycky se snažila, abychom byly šťastné a dobře vychované. Ráda bych toto slyšela, že takhle o mně bude mluvit i mé dítě, to dává ten smysl, proč tu pak jsme.“ (Respondentka 4)

4.5 Shrnutí výsledků výzkumu

Z výzkumu vyplývá, že všechny ženy berou své *singleovství* jako životní situaci, ve které se tři z nich ocitly zcela nedobrovolně a dvě respondentky si tuto formu způsobu života zvolily dobrovolně. U nedobrovolných singles žen je příčinou toho, že žijí samy rozvod nebo rozpad dlouhodobého společného soužití. Jednoznačně se shodly, že životní etapa, ve které se nacházejí, není dobrovolně ani účelově konstruována, byly by raději, kdyby tuto situaci nikdy nezažily a nemusely ji vůbec řešit s ohledem na děti. Rozpad rodiny je pro dvě z nich obrovským životním zklamáním. Vzhledem k situaci, že starší děti po rozvodu svých rodičů omezují na vlastní přání styk s otcem, vyvstává nová otázka, která by mohla být předmětem dalšího výzkumu. Role matky pro tyto děti současně představuje i roli absentujícího otce, bylo by tedy na místě, se zamyslet nad

otázkou, nepřijmou-li děti tuto dvojroli jednoho z rodičů za vlastní a nebudou-li ji chtít uplatňovat i v rámci svého pokolení. Vzniká hypotéza, která by určitě stála za potvrzení nebo vyloučení.

U dobrovolných singles žen se jedná naopak o cílenou a plánovanou životní strategii a z jejich pohledu ustálenou formu životního stylu. Na první místo svého pomyslného žebříčku staví svobodu, kariéru a záměrně směřují k získání vysokého společenského statusu.

Všech pět respondentek shodně potvrdilo, že jejich nedobrovolné nebo dobrovolné *singleovství* a vedený způsob života je pro blízkou rodinu, většinu přátel a okolí jednoznačně akceptovatelný. Žádná z nich se ze strany společnosti nesetkala s odmítavým postojem současně praktikovaného způsobu života a samy ho považují v dnešní době za běžný.

Důležitou oblastí výzkumu byla budoucnost těchto žen. Opuštěné ženy by rády opět našly lásku, pochopení, uznání, podporu, tolerantní vztah a společnou řeč s opačným pohlavím. Značně pocítují samotu a strádají po emociální stránce. Současně však netuší, kde nového partnera pro život hledat. Problém vidí především v tom, že jsou matkami od dětí a bude těžké sloučit rodičovství a nový partnerský život. Prioritou jsou pro každou z nedobrovolných singles žen děti a také to, aby si s případným novým partnerem rozuměly, byl pro ně jako pro novou rodinu člověkem, o kterého se můžou opřít, věřit mu a současně bude dobrým kamarádem dětem. Společným znakem opuštěných žen je touha po opětovném vytvoření funkční rodiny, satisfakce za předchozí nevydařený vztah, opět chtějí být milovanými ženami.

Svobodné a bezdětné ženy svoji budoucnost vidí především v úspěšné kariéře a nastavení vysokého životního standardu. Prvořadé ekonomické zajištění jim dovoluje připustit si myšlenku mateřství i bez partnera. Shodným faktorem těchto žen je také to, že nepovažují za nutné, aby se na výchově dítěte podílel mužský element. Vychovávat sama dítě podle nich není nic neobvyklého a shodně poukazovaly na rozvedené ženy. Přípravenost na dvojí rodičovské zatížení jim nečiní žádný problém. Prostřednictvím svých budoucích potomků by rády předaly pomyslnou rodinnou metu, naplnily osobní hodnoty a smysluplnost života.

ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo seznámení čtenářů s možností novodobého životního trendu, který v posledních letech umožňuje singles život. Tento způsob života může být zapříčiněn nedobrovolně tím, že ve většině případů dojde k zániku manželství nebo rozpadu dlouhodobého partnerství. U mnoha vzdělaných, zajištěných žen může naopak singles život představovat cílenou životní strategii. Oba případy se podle výsledků výzkumu zdají být společností akceptovatelné. Důvodem může být změna hodnotové orientace lidí, za kterou stojí různé moderní trendy a způsoby života odlišující se od tradičních hodnot společnosti.

Chtěla jsem díky svému výzkumu poukázat na ženy, které vytvářejí nový model institutu rodiny, procházející společensky akceptovatelnou změnou. Samoživitelství sebou zpravidla nese ztíženou finanční situaci, která vede v mnoha směrech společenského života k omezování na straně dětí i ženy samotné.

Hlavním cílem mojí bakalářské práce bylo zjistit, jestli je *singleovství* sociálně uznaná forma rodinného soužití. Tento způsob života sebou nese řadu těžkostí, především ze strany nedobrovolných singles, které se musí nejprve vyrovnat se stavem, kdy zůstaly samy bez partnera. Za těžké považují ženy stavy frustrace a celkový psychický stres. Obnovit nebo zmírnit kritické situace se jim podařilo až po delším čase. Motivací pro fungování a pro přežití jim jsou vztahy s dětmi, jejich výchova, zabezpečení a formování nové neúplné rodiny. Ekonomickou rovnováhu se snaží vyrovnávat skromností, nebo spíše důkladným promyšlením a rozložením finančních prostředků v rodinném rozpočtu s občasnou pomocí blízké rodiny. Z hlediska dětí nacházejících se v období dospívání může mít neúplná rodina vliv na utváření a hledání vlastní identity, která sebou u těchto jedinců nese četné problémy se střídáním nálad, negativismu, strachu, pocitu osamělosti a rezignace. Tyto ženy se také mohou stát snadnými objekty sociální práce. Jejich neuspokojivá situace jim může přivodit ekonomické potíže provázané se zajištěním domácnosti a nezvládnutí finanční zátěže pouze na jednoho rodiče. Riziko chudoby se jeví jako nejvýraznější a nejhůře ovlivnitelná situace doprovázející rozpad manželství. S rostoucími životními potřebami dětí a nesouladem životních nároků se mohou finanční příjmy a vyživovací povinnost stát nedostatečnými. Dalším možným rizikem s nutností intervence jsou poruchy osobnosti jak u ženy samotné, tak i u dětí v důsledku způsobeného traumatu během

rozvodového řízení a nevhodného rodinného klimatu působícího na všechny zúčastněné.

Ženy, které se rozhodly jít dobrovolnou cestou *singleovství* samy, kladou na první místo ve svém životě svobodu, nezávislost a úspěšnou kariéru. Jsou ovlivněny svým dětstvím, kdy vyrůstaly s minimální účastí otce v rodině. S příchodem dítěte by chtěly být především dobrými matkami a překážku na straně chybějícího partnera si nepřipouštějí. Jsou ekonomicky velmi schopné, celkově dobře zajištěné a případnou oporu by hledaly ve své původní rodině a u blízkých přátel.

Na základě výpovědí obou skupin respondentek nelze jednoznačně tvrdit, že neúplnost rodiny je sociálním handicapem. Nedostatky, které lze spatřit u neúplné rodiny, se mohou stejně tak vyskytovat v úplné, ale mnohdy disfunkční rodině. Z celkových výsledků provedeného výzkumu lze konstatovat, že pokud se matka stane samoživitelkou z jakýchkoliv příčin, mohl by status sociálního stigma neúplné rodiny a s ním spojeného *singleovství* pozvolna mizet a být normalizován.

Obě skupiny žen se mohou ze strany společnosti setkat jak se soucitem, tak i s nepochopením, odsouzením nebo opovržením. Obecně lze říci, že spoustu předsudků vůči ženám samoživitelkám si lidé utvářejí sami.

V úplném závěru bych chtěla vyzdvihnout skutečnost, že na obě skupiny žen bychom se neměli dívat jako na neúspěšné a zhrzené matky, popřípadě na sobecké kariéristky, jež jsou odlišné tím, že jsou schopny vychovat své děti samostatně, ale jako na ženy, dávkyně života, které jsou rozhodnuty být dobrým rodičem.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

- Auger, L. (1998). *Strach, obavy a jejich překonání*. Praha: Portál.
- Bauman, Z., May, T. (2010). *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Burešová, J. (2014). *Problematika rodiny*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Český statistický úřad [on-line]. Dostupné z www.czso.cz, aktualizováno dne: 11. 3. 2015.
- Dlabalová, I., Klevetová, D. (2008). *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada.
- Grün, A. (2012). *Důvěřuj sobě*. Praha: Portál.
- Hartmann, N. (2002). *Struktura etického fenoménu*. Praha: Academia.
- Hasmanová Marhánková, J. (2011). *Matky samoživitelky a jejich situace v České republice*. Praha: Gender Studies, o. p. s.
- Jaklová, H., Štěpánková, M. (2005). *Vybrané problémy české legislativy v oblasti rovného postavení žen a mužů pečujících o děti a návrhy na jejich řešení*. Praha: Aperiio.
- Janebová, J. (2008). Úvahy nad genderovým tichem aneb Je gender relevantní kategorií v sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca*, číslo 2, s. 90-105.
- Karsten, H. (2006). *Ženy-muži*. Praha: Portál.
- Keller, J. (2010). *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kratochvíl, S. (2000). *Manželská terapie*. Praha: Portál.
- Krebs, V. a kol. (2010). *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Mareš, P., Potočný, T. (2003). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal.
- Maříková, H. (2000). *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mlčoch, L. (2013). *Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. Praha: Nakladatelství ČVUT.
- Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Musil, J., V. (1996). *Úvod do sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Navrátil, P. (2001). *Teorie a metody v sociální práci*. Brno: Zeman
- Navrátil, P. (2007). Posouzení životní situace: úvod do problematiky. *Sociální práce/Sociálna práca*, číslo 1, s. 72- 86.
- Navrátilová, J. (2007). Role sociálních služeb v rodinné politice. *Sociální práce/Sociálna práca*, číslo 1, s. 106-114.

- Oakleyová, A. (2000). *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Plháková, A. (2008). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Příkaský, Jiljí, V. (2000) *Etika. Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- Sobotková, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Sokačová, L. (2009). Gender a demokracie: 1989-2009. In Heinrich-Büll-Stiftung. *Genderové změny po roce 1989 v České republice* (s. 7-11). Praha: Gender Studies, o.p.s
- Strauss, A., Corbinová, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert
- Špatenková, N. a kol. (2004). *Krize psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada.
- Tomeš, I. (2010). *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.